

Oponentský posudek na diplomovou práci

Autorka DP: Veronika Svobodová

Název DP: Výkonová motivace žáků

Tématu diplomové práce – výkonové motivaci ve škole – je v současné době věnována vědecká i praktická pozornost. Diplomovou práci tak můžeme chápat jako kvalitní příspěvek ke kumulaci poznatků o žákovské motivaci založených na empirických výzkumech. Avšak – není mi zřejmé, čím novým tento příspěvek stávající poznatkovou základnu obohacuje!

Pokud však ponecháme požadavek originality výzkumu stranou, hodnotím diplomovou práci jako velmi zdařilou. Autorka v ní prokázala, že dokáže pracovat s odbornou literaturou, připravit a realizovat výzkum poměrně náročného designu a adekvátně interpretovat jeho výsledky.

Diplomová práce má odpovídající rozsah 80 stran, plus přílohy. Má jasnou strukturu a zahrnuje všechny podstatné části. Stylistická úroveň práce je vysoká – text má odborný charakter a přitom je velmi čtivý. Obsahuje sice překlepy a chyby (zvláště v interpunkci), avšak v nepříliš vysokém množství. Autorka vycházela z 22 publikací, z nichž 3 jsou zahraniční (cizojazyčných pramenů by jistě bylo možné/vhodné využívat více). Způsob odkazování a bibliografických záznamů odpovídá normě.

Práce má tradiční členění na teoretickou a praktickou část, které je účelné. Obsah i poměr rozsahu obou částí je přiměřený. V diskusi jsou výsledky vlastního výzkumu poměrně dobře vztaženy k informacím představeným v teoretické části.

Teoretická část nabízí ve třech kapitolách přehled vymezení problematiky motivace a výkonové motivace. Informace jsou vyčerpávající. Autorka představuje jednotlivá pojetí motivace uceleným a přehledným způsobem, který svědčí o dobrém porozumění studované literatuře. Ovšem kromě prezentace příspěvků různých autorů by autorka měla definice/koncepty také porovnat, kriticky k sobě navzájem vztáhnout a polemizovat s nimi. Text by neměl ustrnout na učebnicovém výtahu hlavních motivačních teorií a dílčích definic, nýbrž by měl aspirovat na objasnění pojetí motivace, k němuž se kloní autorka (a který tedy vstupuje do realizovaného výzkumu) a důvodů, proč autorce právě dané pojetí v kontextu ostatních připadá nejvhodnější. Tento rozměr v teoretické části (zvláště v kapitole 1 a 2) postrádám.

Na teoretické části oceňuji nejen přehlednost představených teorií/konceptů, ale zejména autorčinu snahu je vztahovat ke školnímu prostředí a k vlastnímu výzkumu, která je patrná zvláště v kapitole 3. Navíc se autorka brání zjednodušování ve stylu univerzálních pedagogických pouček. Například se vyslovuje proti schématickému nadřazování vnitřní motivace nad vnější či proti apriornímu upřednostňování individuální hodnotící normy nad ostatními. Z toho usuzuji, že kritického odstupu, který absentuje v prvních dvou kapitolách, je autorka schopná.

Realizovaný výzkum je zdařilý. Autorka kombinovala kvantitativní a kvalitativní přístup. Vyčerpávající dotazníkové šetření pro 2. stupeň jedné ZŠ doplnila rozhovory a pozorováním ve vybrané třídě. Je škoda, že potenciál případové studie zůstal z části nevyužitý. Rozšíření záběru by dovolilo hlouběji interpretovat získaná data.

Z metodologického hlediska považuji za méně šťastné vedení strukturovaných rozhovorů, které sice usnadňují srovnávání dat, ale zároveň brání vyzdvižení specifických charakteristik a zkušeností konkrétních dětí. Domnívám se navíc, že rozhovory měly následovat až po pozorování ve výuce. Mohly totiž reagovat na zaznamenané situace a získat k nim žákovský pohled. Při použitém postupu rozhovory stojí na obdobném principu jako dotazník, tj. vycházejí z toho, co si děti uvědomují a jaký obraz sebe chtějí prezentovat. Pozorování (a jeho využití v rozhovoru), případně další metody by poskytly skutečnou triangulaci dat z dotazníku výkonové motivace.

Druhým nedostatkem při sběru dat byla absence rozhovorů s vyučujícími. Autorka sice plánovala rozhovor s třídní učitelkou (ten by sám o sobě nestačil, bylo by třeba vést rozhovor i s ostatními vyučujícími, jejichž hodiny autorka pozorovala), který se však neuskutečnil. Bez učitelského pohledu nelze dokonce ani naplnit některé z dílčích cílů výzkumu.

Na základě dotazníku výkonové motivace autorka provádí porovnání výpovědí žáků podle různých kritérií. Dochází tak k zajímavým výsledkům. Protože ale třídící znaky užívá pro celý soubor 119 žáků, je porovnání relativně hrubé. Domnívám se, že by bylo vhodné přistoupit i ke křížovému třídění, tj. pohlaví x třídy, ročníky x paralelky atd. To by umožnilo například zjistit, jaké jsou vývojové trendy ve výkonové motivaci jednotlivých skupin žáků. Ještě významnější by tento postup byl kvůli vlivu strukturálních a situačních faktorů na motivaci žáků.

Autorka v teoretické části uvádí, že motivace konkrétních dětí závisí na řadě vnějších okolností (např. osobnost učitele), ale následně při interpretaci dat z dotazníku i z rozhovorů a pozorování zůstává spíše na úrovni individuálních charakteristik. V případě „kasuistik“ sice připouští, že se projevy dětí liší v závislosti na tom, jak je baví jednotlivé předměty, ovšem dál již tento závěr nerozvádí a nesnaží se na základě vlastního výzkumu přispět k vyjasňování otázky vztahu mezi motivací jako celkovou charakteristikou člověka a motivací specifickou či situační (do níž vstupuje jako klíčový faktor porozumění dané situaci a očekávání vůči ní). Jak by mohla autorka pomocí výsledků vlastního výzkumu přispět k diskusi o vztahu obecných motivačních typů a situační motivace?

Diplomová práce mě zaujala. Otevřela řadu otázek, které se relativně úzce soustřeďují na motivaci, ale navíc v sobě implicitně obsahuje i řadu dalších, které zasazují školní výkonovou motivaci do širších souvislostí. Některé z nich zde uvádím jako impuls pro diskusi v průběhu obhajoby.

Motivy jsou klíčovým faktorem v rámci sociální percepce a kognice – pomáhají nám v rozhodování, jak reagovat na chování druhých, kterému se snažíme porozumět tím, že odhadujeme příčiny (motivy) jejich chování. Jak souvisí koncept motivace s konceptem kauzálních atribucí a autoatribucí? Jak by mohl být jejich vztah začleněn do autorčina výzkumu?

Jak souvisí motivace k učení a rozvoj vlastní autoregulace žáka a učebních návyků? Je učební motivace v širokém pojetí, která souvisí s činnostmi, během nichž dochází k nezáměrnému učení, z hlediska rozvoje autoregulace a učebních návyků efektivní? Jaký je vliv vývojového stádia žáka (z různých hledisek)?

Jaký je rozdíl mezi vnitřní motivací a vnější identifikovanou či vnější integrovanou motivací? Může zvnitřnění hodnot a pravidel vedoucích k zájmu o určitou aktivitu být ještě považováno za vnější motivaci? Co by pak bylo zdrojem vnitřní motivace? Dispozice existující a priori, bez vlivu socializace? Jaké to jsou?

Vyskytují se charakteristiky vymezující tzv. flow motivaci (zaujetí činností, změna vnímání času, vytěsnění myšlenek nesouvisejících s činností, následování vnitřní logiky činnosti atd.) častěji u dětí nebo u dospělých? Pokud je ve výskytu vývojový rozdíl, čím může být pravděpodobně způsoben? Jak lze koncept flow motivace využít ve školním prostředí, tj. v motivaci k učení?

Potřeby poznávací jsou označovány za sekundární. Při aplikaci kognitivně-psychologické perspektivy se však můžeme setkat s odlišným vymezením. Potřeba nacházení řádu a tedy získávání informací, na jejichž základě lze strukturovat realitu a lépe se v ní orientovat, je základní lidskou potřebou. Můžeme o ní uvažovat ve vztahu ke školnímu učení?

Závěr:

Diplomovou práci považuji za důkaz, že Veronika Svobodová disponuje dostatečnou teoretickou citlivostí a dobře ovládá badatelské postupy. Práce je velmi zdařilá. Výhrady prezentované v posudku považuji za spíše dílčí. Diplomovou práci doporučuji k obhajobě.